

Západ objevuje Východ

Po boomu východoasijských národních kinematografií na mezinárodních filmových festivalech začínají do popředí pozvolna drát snímky z bývalého sovětského bloku. Nedávno ukončený festival v německém Mannheimu-Heidelbergu tento trend ještě zdůraznil.

Západní Evropa a zahraničí vůbec bylo dlouho k filmům z postkomunistických zemí hluché. Východoevropští producenti sice na festivalech připomínali, že už jsme pár let po pádu zdi a že Západ to zatím příliš nezaznamenal. Aspoň ve filmu ne. Východoevropské příběhy zajímaly jen minimum lidí, mluvilo se o tom, že východní Evropa nemá co nabídnout. Možná to bylo i proto, že východoevropské filmy tvořily jen zlomek procenta programu televizí a kin. „Filmy z východní Evropy jsou pro západní diváky vzdálené, ale ne tak vzdálené, aby je upoutaly,“ vysvětloval tento nezáměr na konci minulého tisíciletí český režisér Petr Václav. Řekl to v době, kdy ve festivalovém okruhu kralovaly filmy z Číny, Argentiny nebo Koreje. Situace se však začíná měnit. První signály úspěchu východoevropských kinematografií na mezinárodním poli přišly ze zemí bývalé Jugoslávie, pak se připojilo Maďarsko a Polsko, po úspěchu filmu Smrti pana Lazarescu v Cannes se zcela změnila mezinárodní situace rumunského filmu. Západ po filmu Musíme si pomáhat objevil také Jana Hřebejka, zalíbil se mu dokument Český sen, Menzelův snímek Obsluhoval jsem anglického krále a Štěstí Bohdana Slámy, překládané na Západě skromně Něco jako štěstí. V neděli 21. října skončil šestapadesátý ročník Mezinárodního filmového festivalu v Mannheimu-Heidelbergu triumfem východoevropského filmu, případně filmů pojednávajících o východní, postkomunistické Evropě. Trh projektů zvaný Mannheim Meetings, jeden z prvních trhů tohoto druhu vůbec, obsadili také filmaři z východní Evropy – Maďaři, Rumuni, Estonci a Poláci. Češi se letos do Mannheimu neprosadili. Nebo nechtěli.

Tematicky šlo zpravidla o filmy pojednávající o dětech. Velkou cenu Mannheimu-Heidelbergu získal norský-dánský film talentovaného norského režiséra Mariuse Holsta Miruš o patnáctiletém kosovském chlapci, který podobně jako malý hrdina Filova Krále zloděju musí přejet několik evropských zemí načerno, než se dostane k cíli. Mirušův otec Bekim si mezitím zařídil život v Norsku po svém, pracuje v hospodě, o své kosovské rodině neví. Mezi otcem a synem se rozvine vztah plný napětí do doby, než Bekima ubije albánská mafie a Miruš se vrací zpátky domů. Marius Holst patří k mladé generaci talentovaných severovýchodních režisérů. Studoval v Londýně a za svůj film Cross my Heart and Hope to Die získal roku 1995 Modrého anděla Berlinale. Roku 1998 založil malou produkční firmu zvanou 4 a 1/2. Patří také k úspěšným norským režisérům reklam.

Filmy srozumitelně národní

Cenu Rainera-Wernera Fassbindera v Mannheimu získal ruský film Křemen režiséra Alexeje Mizgireva o totální policejní zvláštnosti a korupci, proti níž vede soukromou válku čerstvý absolvent základní vojenské služby Anton Remizov. Nevinně vyhlízející chlapec začne sloužit v Moskvě u policie a potom, co postřílí ochranku bordelu a udá policejního seržanta, se sám stane seržantem. „Jsem jako křemen,“ říká o sobě. Polský film Triky Andrzeje Jakimowského je o chudém chlapci z otlučeného předměstí Vratislavi, který žije se sestrou v prostředí kšeftářů, chudáků, nádeníků a prostitutek. Z Mannheimu si odvezl Cenu poroty. Estrellitu, jeden z nejlepších filmů festivalu vůbec, natočil významný slovinský režisér Metod Pevec v slovinsko-bosensko-makedonsko-německé koprodukcii. Jde o příběh chudého bosenského chlapce Amira, malého virtuóza na housle, do něhož vdova po uznávaném houslistovi vtělí své sny a daruje mu drahé housle po manželovi. Tím se dostane do sporu se svým vlastním synem. Film dostal také jedno z ocenění mezinárodní poroty. Idea filmu o malém houslistovi napadla Pevece víceméně náhodou. „Jedou jsem na ulici viděl malou dívku

s houslemi. Hrála, pak dala svůj nástroj do futrálu. Řekl jsem si, to by byl dobrý začátek filmu. Takže tenhle obraz mi posloužil jako vstup. V té době jsem totiž už plánoval film o hudbě. Další problém byl najít herce pro roli Amira. Ve slovinských hudebních školách studuje totiž housle devadesát procent děvčat. Nemohli jsme dlouho najít houslistu, a tak jsme vybrali kluka a snažili se ho zahrát na housle. Měli jsme na to ale jen rok a půl a neklaplo to. Takže jsme museli pro houslové partie udělat playback. Kluk nakonec říkal, že hru na housle nenávidí, ale hudba se mu prý líbí stále.“

Úspěchy středo- a východoevropské kinematografie na sebe nechaly čekat po pádu zdi bezmála dvacet let. Nyní však západní diváci i producenti objevují zvláštnosti postkomunistického filmu. Ve festivalových novinách se můžeme dočíst, že západní diváky láká především onen zcela zvláštní mix z chladu, komunismu a korupce (Kälte, Kommunismus, Korruption). „Rozšíření EU vedlo po přechodné krizi národních kinematografií k novému rozvoji ve východní Evropě,“ píše se v textu Východ je tak blízko: „Střední a východní Evropa reprezentuje nyní životaschopnou krajinu. Pohled směrem vycházejícího slunce se vyplácí. Nové východoevropské filmy jsou mnohvrstevné a plné nápadů zrovna tak jako země od Baltiku k Černému moři. Mladí režiséři tu mají chuť experimentovat a jsou mimořádně kreativní.“

Režisér Pevec k tomu dodává: „Myslím, že na kvalitě našich filmů se podepsaly i koprodukce, které nás nutí k tomu, aby naše filmy byly mezinárodně sdělné.“ Nová generace režisérů si uvědomila, že filmové příběhy musí mít tah na branku. Národní identita v těchto filmech neznamená zakletí filmu do národních šifer, srozumitelných jen doma. Jestliže film Křemen je ruská obdoba amerického Taxikáře, je film Transakce (anglický překlad zní Overnight, Přes noc) od Ference Töröka maďarský Wall Street. Odehrává se zároveň v Budapešti, Altenburgu a Bombaji a popisuje čtyřicet hodin v životě burzovního makléře, který má do druhého dne dodat deset milionů Eur z německých penzijních fondů investovaných přes maďarského partnera německému investorovi (to je ten, kdo letadlem startuje z Altenburgu a směřuje do Budapešti). Maklér dokáže díky známostem a díky časovému posunu sehnat peníze včas a načerno z indické burzy cenných papírů. Virtuální toky peněz, tajné informace vyřknuté zároveň s drbem, účetní machinace, potrat a rychlá soulož na makléřském stole jsou na jedné rovině, protože svět hodnot se scvrkl, neexistuje, jsou jen finanční transakce, kupuj a prodávej, je jen svět ilustrovaný ve filmu milióny zrníček pšenice, které musí dvanácti tisíckrát změnit majitele než se dostanou ke konzumentovi. A konečně estonský film Bezmyšlenkovitý pojednává o manažerovi firmy Nokia, který se po deseti letech v IT byznysu odstěhuje na samotu v lesích, kde uvěří na přírodní síly a stane se jakýmsi prorokem místních vesničanů, kteří uvěří, že „ten bohatý člověk z města“ umí i přivolat déšť.

Filmy oceněné v Mannheimu hrají na silná témata jako je emigrace, bžženectví, nezdůrodnost v moderní civilizaci. MFF v Mannheimu-Heidelbergu jasně ukázal, že filmy postkomunistických zemí potřebují hlavně příběh a téma, jinak se jako bonbón rozplynou v těžko srozumitelných narážkách a bonhomním vtípkování. Jde o poselství i pro naše filmaře, zvyklé lehce vtípkovat, aby se nikoho příliš neurazil a nikdo příliš nenaštval.